

Nowa definicja przedsiębiorcy rolnego we włoskim kodeksie cywilnym

1. Wydaje się uzasadnione zaprezentowanie polskiemu Czytelnikowi, u progu członkostwa Polski w Unii Europejskiej, przynajmniej podstawowych zagadnień dotyczących nowej definicji przedsiębiorcy rolnego we włoskim kodeksie cywilnym. Właśnie w okresie globalizacji gospodarki oraz komercjalizacji rolnictwa należy poszukiwać takich rozwiązań, które wzmocnią pozycję rolnika jako przedsiębiorcy, a jednocześnie uwzględnią swoistości jego statusu wynikające z właściwości działalności i społeczno-gospodarczych form jej prowadzenia. W prawie polskim nie występuje odrębna kategoria prawna przedsiębiorcy rolnego. Rolnikowi może być jednak przypisany status przedsiębiorcy.¹ Włoska regulacja w tym zakresie, znacznie odmienna od polskiej, ma długą tradycję, a nowa definicja uwzględnia funkcjonowanie wspólnej polityki rolnej

Dlatego prezentacja pojęcia przedsiębiorcy rolnego we włoskim systemie prawnym może stanowić dobry punkt odniesienia dla oceny polskiej regulacji i sformułowania wniosków. Punktem wyjścia dla rozważań będzie naszkicowanie genezy oraz przeprowadzenie ogólnej charakterystyki nowej definicji. Następnie dokonana zostanie analiza działalności rolniczych podstawowych oraz powiązanych.

2. Włoski kodeks cywilny zna ogólne pojęcie przedsiębiorcy, ale także szczególne pojęcie przedsiębiorcy rolnego. Według art. 2082 kc. wł. przedsiębiorcą jest ten, kto zawodowo prowadzi zorganizowaną działalność gospodarczą w celu produkcji lub wymiany dóbr lub usług. Kryterium wyodrębnienia przedsiębiorcy rolnego stanowi rodzaj prowadzonej przez niego działalności. Przedsiębiorca, który prowadzi działalność rolniczą, jest przedsiębiorcą rolnym. Zatem treść pojęcia „działalność rolnicza” przesądza o kwalifikacji przedsiębiorcy jako przedsiębiorcy rolnego.

Według art. 2135 kc. wł. w brzmieniu oryginalnym za przedsiębiorcę rolnego uważało się tego, kto wykonywał działalność ukierunkowaną na uprawę gruntu,

---

1 Bliżej co do tej kwalifikacji oraz oceny regulacji prawnych w tym zakresie zob. R. Budzinowski: Status prawny rolnika jako przedsiębiorcy (Zagadnienia wybrane), „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2002, nr 3, s. 111 i n.

gospodarkę leśną i hodowlę zwierząt oraz działalności powiązane. Te ostatnie polegały na przetwarzaniu lub sprzedaży produktów rolnych, jeśli wchodziły one w zakres normalnego wykonywania rolnictwa. O ile uprawa gruntu, gospodarka leśna i hodowla zwierząt stanowiły działalność rolniczą „z natury”, to działalności powiązane miały już inny charakter. Były to w gruncie rzeczy działalności o charakterze przemysłowym lub handlowym, które ustawodawca włoski traktował jako rolne z uwagi na ich związek (podmiotowy i przedmiotowy) z działalnością rolniczą podstawową.²

Jak widać, pojęcie przedsiębiorcy rolnego było ujmowane stosunkowo szeroko, zwłaszcza że nie występowały ograniczenia dotyczące zakresu prowadzonej działalności, powierzchni gospodarstwa rolnego itp. Można też powiedzieć, że było ono – mimo iż pochodziło z 1942 r. – dość nowoczesne. Odrywało bowiem status przedsiębiorcy (także rolnego) od statusu właściciela, a z racji rynkowego ukierunkowania działalności obejmowało także przetwarzanie i sprzedaż produktów rolnych. Z upływem lat omawiane pojęcie doczekało się bogatej literatury. Wiele kontrowersyjnych problemów interpretacyjnych zostało rozstrzygniętych.³ Nic nie wskazywało, jak napisał A. Germano⁴, że u schyłku ubiegłego wieku pojawi się konieczność interwencji ustawodawcy w tym zakresie.

Po niemalże sześćdziesięciu latach od wejścia w życie kodeksu cywilnego, bo w 2001 r., ustawodawca włoski zdecydował się jednak wprowadzić nową definicję przedsiębiorcy rolnego. Uległa zmianie gospodarka, pojawiły się nowe technologie, zmniejszyła się liczba ludności rolniczej z 45–50% na początku lat pięćdziesiątych do 5–6% ogółu populacji obecnie. Ukierunkowanie handlowe prawa wspólnotowego przyczyniło się do wydawania ustaw „specjalnych”, uznających za rolne niektóre działalności, jak np. hodowlę ptaków, uprawę grzybów bez ziemi, agroturystykę, hodowlę psów itp.⁵ Zarysowała się potrzeba usystematyzowania, wyraźnego określenia tego, co „rolne”, a także jeśli nie wyeliminowania, to znacznego ograniczenia sporów. Jednocześnie stwierdzało się w literaturze brak ustawy ramowej, dotyczącej ukierunkowania rozwoju rolnictwa (tzw. *legge di orientamento*) oraz nieprzystawanie tradycyjnych systemów produkcyjnych do warunków globalizacji gospodarki.⁶

2 Na tle dawnego art. 2135 k.c. były rozróżniane działalności powiązane typowe (wymienione w tym przepisie) oraz działalności powiązane nietypowe (nie wymienione, ale wiążące się z działalnością podstawową). Zob. np. M. Goldoni: «Esercizio normale dell'agricoltura» e agrarieta dell'impresa, „Rivista di Diritto Agrario” 1995, nr 2, s. 313.

3 Wymienia je przykładowo A. Germano: L'impresa agricola, „Diritto e Giurisprudenza Agraria e dell'Ambiente” 2001, nr 9–10, s. 504–505.

4 A. Germano: ibidem.

5 Zob. L. Costato: Note introduttive, w: I tre «Decreti di orientamento»: della pesca e acquacoltura, forestale e agrario, „Le nuove leggi civili commentate” 2001, nr 3–4, s. 668–669.

6 Zob. F. Adornato: I decreti legislativi di «orientamento» in agricoltura e il sistema del diritto agrario tra globale e locale, w: Scritti in onore di Giovanni Galloni (red. B. Carpino), Roma 2002, s. 5 i n.

Na podstawie ustawy nr 57 z 5 marca 2001 r.⁷ Rząd włoski wydał trzy dekrety dotyczące „ukierunkowania i modernizacji” w sektorach rybołówstwa i gospodarki wodnej, leśnym i rolnym.⁸ Ten ostatni (nr 228) w art. 1 ust. 1 wprowadził nową definicję przedsiębiorcy rolnego do art. 2135 kc. wł.

Na obecną treść tego przepisu składają się trzy zdania. Pierwsze zdanie zawiera definicję przedsiębiorcy rolnego, a kolejne uściślają wyrażenia w niej występujące. Mianowicie – w drugim zdaniu precyzuje się te działalności, które traktowane są jako rolne z natury (*ex se*), a w trzecim – działalności powiązane. Przedsiębiorcą rolnym jest ten, kto wykonuje jedną z następujących działalności: uprawę gruntu, gospodarkę leśną, hodowlę zwierząt oraz działalności powiązane. Nie ulega dziś wątpliwości, jak stwierdza się w literaturze⁹, że ta nowa formuła art. 2135 kc. wł. wymaga odniesienia do ogólnego pojęcia przedsiębiorcy, że przedsiębiorca rolny prowadzi szczególną działalność gospodarczą, to jest działalność rolniczą polegającą na produkcji dóbr użytkowych z przeznaczeniem na rynek.

Przytoczone ogólne sformułowanie, mimo pewnego podobieństwa *prima facie*, różni się od wersji dotychczas obowiązującej. Odrębności dotyczą już określenia podstawowych działalności rolniczych. Wyraźne natomiast różnice występują, gdy idzie o konkretyzację ogólnego sformułowania. Odnoszą się one zarówno do pojmowania owych działalności podstawowych, jak i działalności powiązanych. Należy podkreślić, że nowe sformułowanie, tak jak i poprzednie, nie zawiera żadnych kryteriów co do rozmiarów działalności rolniczych: ani minimalnych, które by przesądzały o kwalifikacji tej działalności jako gospodarczej, ani maksymalnych, których przekroczenie poddawałoby te działania przepisom prawa handlowego. Powinny one jednak odpowiadać, co traktuje się jako oczywiste, ogólnym kryteriom przewidzianym dla przedsiębiorcy (art. 2082 kc. wł.). Nowa treść art. 2135 kc. wł. doczekała się już pierwszych komentarzy¹⁰. Wiele kwestii budzi jednak – jak się okaże dalej – wątpliwości.

3. Dokładniejsze omówienie nowej definicji przedsiębiorcy rolnego we włoskim kodeksie cywilnym wypada rozpocząć od ogólnej charakterystyki działalności podstawowych (w świetle zdania pierwszego art. 2135 kc. wł.).

7 Zatytułowanej „Disposizioni in materia di apertura e regolazione dei mercati”, opublikowanej w Gazzetta Ufficiale nr 66 z 20 marca 2001 r.

8 Dekrety z 18 maja 2001 r., nr 226, 227 i 228, opublikowane w Gazzetta Ufficiale nr 149 z 15 czerwca 2001 r.

9 A. Germani: *L'impresa agricola*, s. 506.

10 Obok już wymienionych zob. zwłaszcza: L. Costato: *I tre decreti legislativi di «orientamento» in campo agricolo, forestale e della pesca*, „*Rivista di Diritto Agrario*” 2001, nr 2, s. 216 i n.; Ponadto można tu także wskazać zwłaszcza artykuły L. Costato, E. Rook Basile, A. Jannarelli, G. Giuffrida, zamieszczone we wspomnianej już książce Scritti in onore di Giovanni Galloni (red. B. Carpino), Roma 2002.

Otóż na te działalności składają się obecnie, tak jak i poprzednio, uprawa gruntu, gospodarka leśna oraz hodowla zwierząt. Nie ulega zaś wątpliwości, że każda z wymienionych działalności z osobna stanowi już działalność rolniczą. Co więcej, są one traktowane – w świetle omawianej definicji – jednakowo przez ustawodawcę. Nie można obecnie powiedzieć, że hodowla zwierząt jest działalnością rolniczą tylko wówczas, gdy łączy się z uprawą gruntu. Tego rodzaju związek, podnoszony na tle dawnego brzmienia art. 2135 kc. wł., nie ma obecnie uzasadnienia. Prowadzenie którejkolwiek z wymienionych działalności przesądza o kwalifikacji przedsiębiorcy rolnego. Tym samym ustawodawca uwzględnia specjalizację w produkcji rolnej. Nie zawsze bowiem rolnik, jak zauważa A. Germano¹¹, zajmujący się uprawą ziemi jednocześnie prowadzi hodowlę zwierząt, a ten, kto zajmuje się hodowlą, nie zawsze uprawia ziemię.

Istotna nowość omawianego sformułowania wyraża się także w zastąpieniu słowa *bestiame* słowem *animali*. O ile pierwsze z wymienionych służyło do bardzo ścieśniającego pojmowania działalności hodowlanej, ujmowania jej w związku z ziemią¹², to drugie nie narzuca już takiego ograniczenia. Zmiana terminologii jest konsekwencją wspomnianego wyżej poglądu o możliwości prowadzenia hodowli zwierząt bez udziału ziemi. Zamiarem ustawodawcy było, zdaniem L. Costato¹³, rozszerzenie w sposób zdecydowany pola zastosowania statusu rolnego do większej części działalności hodowlanej. Tę interpretację potwierdza odwołanie się do cyklu biologicznego w definiowaniu podstawowych działalności rolniczych (o czym niżej).

Podstawą szczegółowej analizy tych działalności jest zdanie drugie art. 2135 kc. wł., według którego: „Przez uprawę gruntu, gospodarkę leśną, hodowlę zwierząt rozumie się działalności ukierunkowane na pieczę (*cura*) i rozwój cyklu biologicznego albo jednej z faz koniecznych tego cyklu o charakterze roślinnym lub zwierzęcym, które wykorzystują lub mogą wykorzystywać grunt, las albo wody słodkie, słonawe lub morskie”. W pierwszym rzędzie należy scharakteryzować wspomniany wyżej cykl biologiczny, a następnie – na tym tle – poszczególne rodzaje działalności podstawowych.

Niewątpliwie odwołanie się do cyklu biologicznego stanowi wyróżnik działalności rolniczych podstawowych. Może także służyć, w aspekcie teoretycznym, do określenia pojęcia rolnictwa *sensu stricto*. Jest to nawiązanie do A. Carrozzy koncepcji cyklu rolno-biologicznego (tzw. *agrarietà*)¹⁴, a gdy chodzi o

11 A. Germani: *L'impresa agricola*, s. 508; tenże, *Manuale di diritto agrario*. Quarta edizione, Torino 2001, s. 86.

12 Zwraca na to uwagę L. Costato: *Corso di diritto agrario*, Milano 2001 (Appendice)

13 L. Costato: *I tre decreti legislativi*, s. 218.

14 Zob. A. Carrozza: *Problemi generali e profili di qualificazione del diritto agrario*, I, Milano 1975, s. 59 i n. Zdaniem E. Rook Basile (*Vecchie categorie per nuovi modelli*, w *Scritti*., s. 281–282) pojmowanie *agrarietà* w dekretach dotyczących „ukierunkowania i modernizacji” w sektorach rybołówstwa i gospodarki wodnej, leśnym i rolnym bliższe jest ustawodawstwu wspólnotowemu, niż tradycyjnej cywilistyce.

sformułowanie – do francuskiej ustawy z 30 grudnia 1988 r. adaptacji gospodarstw rolnych do nowych warunków ekonomicznych i socjalnych¹⁵. Ustawodawca francuski uznał za rolnicze (jako działalności podstawowe) te wszystkie działalności, które są właściwe dla kontroli i rozwoju cyklu biologicznego o charakterze roślinnym albo zwierzęcym, obejmujące jeden lub więcej etapów koniecznych do rozwoju tego cyklu.¹⁶

Przeniesienie tego sformułowania do omawianej definicji włoskiej, zastąpienie słowa „etapów” słowem „faz” („koniecznych do rozwoju tego cyklu”) wywołuje pewne wątpliwości interpretacyjne. Stwierdza się bowiem, że każda faza jest konieczna do rozwoju cyklu biologicznego, a zatem wymieniony przymiotnik jest zbędny.¹⁷ Ponadto samo sformułowanie jest o tyle nieszczęśliwe, że „nie zajmuje się i rozwija cykl biologiczny, lecz cykl biologiczny jakiejś rośliny lub zwierzęcia”¹⁸.

Niewątpliwie nie jest konieczne dla kwalifikacji przedsiębiorcy rolnego, by zajmował się on przebiegiem całego cyklu biologicznego. Wystarczy faza istotna w rozwoju tego cyklu, jednakże przy zastrzeżeniu, że działalność rolnicza nie wyraża się w jakiejś jednej czynności, ale w ich ciągu. W każdym zaś razie mówiąc o „fazie koniecznej”, chodzi o odpowiedni czas, adekwatny do przebiegu cyklu biologicznego. Zatem, zdaniem A. Germanò, nie będzie rolnikiem sprzedawca zwierząt, który je karmi w oczekiwaniu na sprzedaż, ale tę kwalifikację zyska osoba, która produkuje i sprzedaje sadzonki uzyskane drogą przesadzania. To przesadzanie oraz późniejsze zakorzenienie się są naturalnymi i koniecznymi fazami w rozwoju samej rośliny.¹⁹

Konsekwencją kryterium sprawowania pieczy nad rozwojem cyklu biologicznego (lub jednej z faz koniecznych w rozwoju tego cyklu) jest nieobjęcie przepisem art. 2135 kc. wł. zbierania tzw. owoców przypadkowych (np. jagód czy grzybów), chociażby były one przeznaczone na rynek. Omawiane kryterium odnosi się do wszystkich postaci podstawowej działalności rolniczej, aczkolwiek największe znaczenie praktyczne ma w odniesieniu do hodowli. Działalności służące rozwojowi cyklu biologicznego „wykorzystują lub mogą wykorzystywać grunt, las, wody słodkie, słonawe lub morskie”. Nie jest zatem – w świetle przytoczonego sformułowania – konieczne, by owe działalności w każdym wypadku opierały się

15 J.O. z 31 grudnia 1988 r., s. 16741.

16 Bliżej B. Berry: *Attività agricole e diritto civile* (L'abbandono del criterio fondiario nella definizione legale di agricoltura), „*Rivista di Diritto Agrario*” 1992, nr 4, s. 525 i n.; I. Couturier: *Remarques d'actualité sur la définition de l'activité agricole*, „*Revue du Droit Rural*” 1997, nr 249, s. 15 i n.

17 Tak L. Costato: *I tre decreti legislativi*, s. 219. A. Germanò (L'impresa agricola, s. 510) pisze, że w rozwoju każdego organizmu biologicznego nie można sobie wyobrazić faz, które nie są konieczne.

18 L. Costato: *ibidem*.

19 A. Germanò: *L'impresa agricola*, s. 510 (i powołany tam J. Derruppé: *La definizione legale di «attività agricola» nel diritto francese*, „*Rivista di Diritto Agrario*” 1990, nr 1, s. 21).

na wykorzystywaniu gruntu, lasu itd. Wystarczy sama potencjalna możliwość takiego wykorzystywania. Tezę tę ilustruje charakterystyka poszczególnych rodzajów działalności podstawowych.

Jako pierwszą z takich działalności art. 2135 kc. wł. wymienia, jak i poprzednio, uprawę gruntu. Już dawno w literaturze zostało stwierdzone, że uprawia się nie grunt, lecz rośliny.²⁰ Dawał temu wyraz także ustawodawca traktując, dla przykładu, w ustawie z 5 kwietnia 1985 r. jako działalność rolniczą uprawę grzybów w jaskiniach oraz w budynkach do tego przystosowanych. Obecnie ten pogląd potwierdza (omówione wyżej) odwołanie się do cyklu biologicznego w art. 2135 kc. wł. Cykl ten odnosi się wszakże do rozwoju organizmów żywych, a nie do gruntu. Uprawiać rośliny można zarówno „na gruncie”, jak i w szklarniach. Do zdefiniowania działalności rolniczej – nawet postaci w tym miejscu prezentowanej – nie jest zatem konieczny związek tej działalności z wykorzystywaniem gruntu (w sensie „pola”). W praktyce najczęściej taki związek występuje, co potwierdza znane spostrzeżenie, że rolnictwo, a także przedsiębiorczość rolnicza, mają wymiar terytorialny.²¹

Również druga z działalności podstawowych z art. 2135 kc. wł., tj. gospodarka leśna, odnosi się do uprawy roślin, a nie do uprawy ziemi (zalesionej). Charakterystyka tego rodzaju działalności wywodzi się, jak pisze A. Germanò²², z właściwości jej przedmiotu. Las bowiem nie tylko dostarcza drewna, ale „produkuje środowisko”. Funkcja gospodarcza lasu jest niewątpliwa, ale z uwagi na bardzo długi cykl biologiczny pozyskiwanie drewna następuje dopiero po upływie pewnego czasu. W tym okresie las pełni inne funkcje niż produkcyjne. Poza obszarem leśnym, na gruntach dotychczas nie zalesionych, można prowadzić uprawę drzew przeznaczonych na drewno i biomasę²³. Również gospodarka leśna wymaga pieczy nad rozwojem cyklu biologicznego. Jest to działalność bliżej określona w różnych aktach prawnych. Także ta działalność (jak i poprzednio omówiona) musi być ukierunkowana na rynek.

Trzecią podstawową działalnością rolniczą jest hodowla zwierząt. Na jej tle wyraźnie rysuje się rola cyklu biologicznego jako podstawy kwalifikacji tej działalności jako rolniczej. Nie jest konieczne, oczywiście, by hodowca zajmował się całym rozwojem biologicznym zwierzęcia. Wystarczy, jak już ogólnie wspomniano, sprawowanie pieczy nad jakimś etapem w jego życiu. Przytoczona zaś wcześniej definicja omawianych tu działalności podstawowych uniemożliwia uznanie za rolniczą hodowli wszystkich możliwych zwierząt. Chodzi bowiem

20 Zob. np. A. Massart: *Contributo alla determinazione del concetto giuridico di «agricoltura»*, „*Rivista di Diritto Agrario*” 1974, nr 2, s. 312 i n.

21 Por. A. Germanò: *L'impresa agricola*, s. 510.

22 Tamże: s. 511.

23 Art. 2 ust. 5 dekretu z 18 maja 2001 r., nr 227 dotyczącego orientacji i modernizacji sektora leśnego.

tylko o te zwierzęta, które – zgodnie ze zdaniem drugim art. 2135 kc. wł. – w rozwoju cyklu biologicznego „wykorzystują lub mogą wykorzystywać grunt, las, wody słodkie, słonawe lub morskie”. Zatem, zdaniem A. Germano²⁴, dzięki temu sformułowaniu zakresem działalności rolniczej nie jest objęta hodowla zwierząt mięsożernych, jak: koty, norki, małpy, pytony czy krokodyle. Działalnością rolniczą jest natomiast – poprzez wspomniane użytkowanie wód – hodowla ryb, małży, mięczaków i skorupiaków. Ze statusem przedsiębiorcy rolnego zrównana jest pozycja przedsiębiorcy zajmującego się gospodarką rybną (*imprenditore ittico*), to jest prowadzącego działalność polegającą na połowie lub zbiorze organizmów świata wodnego, mimo że nie sprawuje on pieczy nad rozwojem cyklu biologicznego ryb.²⁵

4. Obok trzech omówionych działalności rolniczych podstawowych w nowej definicji wymienia się – tak jak i poprzednio – działalności powiązane. Według definicji sformułowanej w zdaniu trzecim art. 2135 kc. wł. za działalności powiązane, wykonywane przez tego samego przedsiębiorcę, rozumie się w każdym razie działalności polegające na mieszaniu, przechowywaniu, przetwarzaniu, komercjalizacji i podnoszeniu wartości, odnoszone do produktów otrzymanych w większości z uprawy gruntu, lasu lub hodowli zwierząt. Pojęcie to obejmuje także działalność ukierunkowaną na dostarczanie dóbr lub świadczenie usług przy wykorzystaniu w większości urządzeń lub zasobów gospodarstwa, które są normalnie stosowane do wykonywania działalności rolniczej, a także działalności polegające na podnoszeniu wartości terytorium i dziedzictwa wiejskiego oraz leśnego albo też na przyjmowaniu osób i gościnności.

Na tle przytoczonej definicji nasuwają się dwie uwagi o charakterze ogólnym.

Po pierwsze, zakres działalności powiązanych uległ, w porównaniu z poprzednim brzmieniem analizowanego przepisu, znacznemu rozszerzeniu. Ich wyliczenie w art. 2135 kc. wł. nie należy wszakże traktować jako wyczerpujące.²⁶ Jest to niewątpliwie rozbudowane i bardziej precyzyjne ujęcie tych działalności, niż w definicji działalności rolniczej sformułowanej we wspomnianej francuskiej ustawie z 30 grudnia 1988 r.²⁷ Również do nich odnosi się wymóg ukierunkowania na rynek. W każdym zaś razie za powiązane nie mogą uchodzić działalności stanowiące tylko pewien etap działalności podstawowej; dla przykładu, melioracja własnych gruntów przez rolnika, transport własnych produktów do punktów skupu ani – co już jest oczywiste – orka, siew, plewienie czy zbiory.²⁸

24 A. Germano: *L'impresa agricola*, s. 513.

25 Na podstawie art. 2 dekretu z 18 maja 2001 r. nr 226 dotyczącego orientacji i modernizacji w sektorze rybolówstwa i gospodarki wodnej.

26 Por. A. Germano: *L'impresa agricola*, s. 515. Zdaniem L. Costato (*I tre decreti legislativi*, s. 221) istnieją jeszcze działalności powiązane nie określone w art. 2135 kc.

27 Są to „działalności wykonywane przez producenta rolnego, stanowiące przedłużenie aktu produkcji albo mające w każdym razie oparcie w gospodarstwie”.

28 Przykłady A. Germano: *L'impresa agricola*, s. 514.

Po drugie, oba rodzaje działalności nie są względem siebie równorzędne. Działalności powiązane (drugorzędne, uboczne) funkcjonalnie wiążą się z działalnością podstawową. Służą one rozwojowi tej działalności, służą realizacji celu wybranego przez przedsiębiorcę, który prowadzi działalność podstawową oraz uzupełniają uzyskiwane z tej działalności dochody rolnicze.²⁹ O zaliczeniu do działalności powiązanych decydują dwa kryteria – podmiotowe i przedmiotowe. To pierwsze zakłada, że ten sam podmiot prowadzi działalność podstawową i uboczną. Natomiast kryterium przedmiotowe polega na tym, że działalność uboczna jest włączona w struktury organizacyjne utworzone ze względu na prowadzenie działalności podstawowej. Dzięki temu oba rodzaje działalności wchodzą w zakres jednego przedsiębiorstwa rolnego. Działalność powiązana poddana jest regulacjom dotyczącym tego przedsiębiorstwa, podlega reżimowi „rolnemu”.

Gdy chodzi o szczegółową charakterystykę, warto zwrócić bliższą uwagę na poszczególne formy działalności powiązanych wymienione w analizowanym zdaniu trzecim art. 2135 kc. wł.

W pierwszej kolejności wymienia się działalności, które ukierunkowane są na mieszanie, przechowywanie, przetwórstwo, komercjalizację i podnoszenie wartości produktów otrzymanych w większości z uprawy gruntu, lasu lub hodowli zwierząt. Są to, jak widać, działalności bardzo zróżnicowane, połączone wszakże wspomnianym ukierunkowaniem na potrzeby rynku. Elementem łączącym je jest także odniesienie do produktów własnych i osób trzecich. Przedsiębiorca nie traci kwalifikacji przedsiębiorcy rolnego, jeżeli – dla przykładu – będzie przetwarzał produkty osób trzecich, o ile będzie je przetwarzał wraz z większością własnych produktów rolnych. Nowością omawianego przepisu jest właśnie zachowanie tej kwalifikacji, gdy przedsiębiorca miesza, przechowuje, przetwarza, komercjalizuje i podnosi wartość produktów pochodzących z zewnątrz razem z własnymi produktami.³⁰

Co do kolejnej formy działalności powiązanych – dostarczania dóbr lub świadczenia usług – już na tle dawnego brzmienia art. 2135 kc. wł. doktryna wskazywała, dla przykładu, odpłatne świadczenie usług maszynowych własnym sprzętem na rzecz sąsiadów, czy odpłatne świadczenie usług przewozowych własnym pojazdem. Wprawdzie rolnik kojarzony jest z działalnością wytwórczą, a nie ze świadczeniem usług, ale obie wymienione formy działalności służą do definiowania przedsiębiorcy (art. 2082 kc. wł.). Ich prowadzenie nie pozbawia przymiotu przedsiębiorcy rolnego, jeżeli oparte jest na wykorzystaniu w większości urządzeń lub zasobów gospodarstwa, które są normalnie wykorzystywane do

29 A. Germani: *ibidem*, s. 514 (i powołana przez autora E. Rook Basile: *Impresa agricola e concorrenza, Riflessioni in tema di circolazione dell'azienda*, Milano 1988, s. 52).

30 Tak A. Germani: *ibidem*, s. 516. Autor zwraca także uwagę na problemy, które mogą powstać na tle interpretacji wyrażenia „w większości”, a w szczególności czy należy je odnosić tylko do produktów jednorodnych czy różnych.

wykonywania działalności rolniczej. To ostatnie określenie zakłada odniesienie oceny do wielkości i potrzeb tego gospodarstwa.

Inna forma działalności powiązanych może polegać, dla przykładu, na prowadzeniu muzeum prezentującego historię maszyn rolniczych czy rolniczych form uprawy roli albo na prowadzeniu sklepów (*farm shops*) oferujących do sprzedaży, na przykład, przedmioty lub małe rzeźby z drewna.³¹ Również tego rodzaju aktywność wyraża się w świadczeniu usług, ale o swoistym charakterze. Muszą one być ukierunkowane na podnoszenie wartości terytorium oraz dziedzictwa wiejskiego i leśnego. Zdaniem A. Germanò ta forma działalności powiązanej może obejmować także działania rolno–środowiskowe podejmowane przez rolników w ramach umów z administracją publiczną w myśl rozporządzenia Rady nr 1257/99 z 17 maja 1999 r.³² Są one bowiem „usługami” ukierunkowanymi na podnoszenie wartości terytorium. Taki wniosek zdaje się potwierdzać art. 15 omawianego tu dekretu nr 228, który przewiduje umowy między administracją publiczną i przedsiębiorcami w celu realizacji działań zmierzających do uporządkowania i utrzymania terytorium, do ochrony krajobrazu rolnego i leśnego, do pieczy i utrzymania porządku hydrogeologicznego.

Ostatnią formą działalności powiązanych, mieszczącą się również w zakresie świadczenia usług, jest agroturystyka. Wiąże się z nią dostarczanie żywności, napojów, działalność rekreacyjna czy kulturalna, turystyczna, sportowa itd. W definicji kodeksowej jest ona ogólnie określona jako przyjmowanie osób i gościnność. Także ta działalność musi być wykonywana przez przedsiębiorcę rolnego z wykorzystaniem (dominującym) środków z gospodarstwa. Natomiast może być ona prowadzona także poza jego terytorium (na przykład w formie tzw. hippoturystyki). Działalność agroturystyczna została bliżej określona w art. 3 wspomnianego dekretu nr 228. Warto zwłaszcza dodać, że jest to zawsze działalność uboczna względem podstawowej działalności rolniczej.

Tak szerokie określenie działalności powiązanych, podlegających reżimowi „rolnemu” z uwagi na związek z działalnością podstawową, nie będzie zapewne w praktyce wykorzystane przez wszystkie gospodarstwa rolne. Jak wskazuje L. Costato³³, to rozszerzenie pojmowania działalności powiązanych może służyć wielkim przedsiębiorcom rolnym prowadzącym zakłady przemysłowe równocześnie z uprawą gruntu oraz wielkim hodowcom. Ci pierwsi nie są tak liczni, dlatego omawiane pojęcie będzie bardziej przydatne dla tych drugich. W prezentowanym, tak szerokim ujmowaniu działalności powiązanych, upatruje się przejawów tendencji do uprzemysłowiania rolnictwa. Nie chodzi tutaj o to, że w sektorze rolnym

31 Szerzej A. Germanò, *ibidem*, 518.

32 Tamże, s. 519.

33 L. Costato: *Criterio biologico e imprenditore agricolo*, w: Scritti..., s. 43–44.

wykorzystuje się technologie typowe dla działalności przemysłowej, ale o pewne wykorzystanie w działalności rolniczej elementów właściwych dla tej ostatniej.³⁴

Dokonując omówienia nowej definicji przedsiębiorcy rolnego we włoskim kodeksie cywilnym, wypada także dodać, że – według art. 1 ust. 2 omawianego tu dekretu nr 228 za przedsiębiorców rolnych uważa się także spółdzielnie (*cooperative*) przedsiębiorców rolnych i ich związki, o ile korzystają przy prowadzenia działalności określonej w art. 2135 kc. wł. w większości z produktów członków lub też dostarczają w większości członkom dobra i usługi ukierunkowane na sprawowanie pieczy i rozwój cyklu biologicznego. Wymienione podmioty są „powiązane” z działalnością prowadzoną przez swoich członków. Dzięki nim możliwe jest obniżenie kosztów działalności poprzez rezygnację z usług pośrednika przy zakupie dóbr lub usług czy sprzedaży efektów własnej działalności.

5. Nowa definicja przedsiębiorcy rolnego jest wyrazem dążenia ustawodawcy włoskiego do wzmocnienia pozycji przedsiębiorcy rolnego. Od dawna zauważa się bowiem słabości rolnictwa względem innych działów gospodarki. W regulacji prawnej występują różne ulgi czy ułatwienia, które mają te słabości przynajmniej ograniczyć i zapewnić przedsiębiorstwu rolnemu bardziej równorzędną pozycję względem przedsiębiorstw z innych działów gospodarki.³⁵ Można też powiedzieć, że zmiany w kierunku wzmocnienia pozycji przedsiębiorcy rolnego wprost wymusza realizacja wspólnej polityki rolnej. Rzutuje ona na zwiększenie, z jednej strony, stopnia komercjalizacji działalności omawianego przedsiębiorcy, z drugiej zaś – na uwzględnienie aspektu środowiskowego.

Zatem należy podzielić intencje wprowadzenia nowej definicji przedsiębiorcy rolnego do włoskiego kodeksu cywilnego. Nie można jednakże pominąć tych negatywnych ocen, które już zostały sformułowane w literaturze, a które dotyczą realizacji wspomnianych intencji w postaci nowej formuły art. 2135 kc. wł. Zdaniem L. Costato, nowa treść tego przepisu jest rozwlekła, zbyt opisowa i „umotywowana” („*motivata*”)³⁶. Aprobując dążenie ustawodawcy włoskiego do zapewnienia przedsiębiorcy rolnemu dodatkowych źródeł dochodu, wspomniany Autor przy innej okazji stwierdził, że środki użyte do tego celu są dyskusyjne. Co więcej, w świetle prawa wspólnotowego akcent przesuwają się na cechy szczególnie „produkowania rolnego”, wymagające wsparcia na bazie definicji takich, jak te zawarte w rozporządzeniu Rady nr 1257/1999.³⁷

Przeprowadzone rozważania skłaniają do sformułowania kilku uwag co do pojmowania działalności rolniczej w prawie polskim, stanowiącej wszakże wyróż-

34 Por. G. Giuffrida: I recenti orientamenti comunitari ed il «nuovo» imprenditore agricolo, w: Scritti, s. 70.

35 Bliżej R. Budzinowski: Status prawny, s. 116.

36 Tak L. Costato: I tre decreti legislativi, s. 247.

37 L. Costato: Criterio biologico, s. 45–47.

nik przedsiębiorcy rolnego. Nie sposób nie zauważyć, że w naszym prawie brakuje ogólnego określenia działalności rolniczej. W legislacji występują różne ujęcia i definicje. Zapewne nie wszystkim można by przypisać cechę nowoczesności. Ustawodawca dla określenia procesów wytwórczych w rolnictwie posługuje się różnymi wyrażeniami, jak np.: „działalność wytwórcza”, „produkcja rolna”, „działy specjalne”, „działalność rolnicza”.³⁸ Na gruncie kodeksu cywilnego pojęcie działalności wytwórczej w rolnictwie łączy się z wykorzystywaniem gruntu rolnego. Szerszą treść nadaje ustawodawca pojęciom „działalność rolnicza” oraz „działy specjalne”.³⁹ Nie występuje wyraźne odwołanie do kryterium cyklu biologicznego jako podstawy wyróżnienia działalności rolniczej (z natury), ale z wyliczenia szczegółowych rodzajów tej działalności można wnosić, że chodzi tu o taki rodzaj aktywności, który jest związany z rozwojem organizmów żywych (roślinnych i zwierzęcych).

Swoiście, bo bez odwoływania się do faz czy etapów wspomnianego cyklu, uregulowana jest kwestia zaliczenia do działalności rolniczej sprzedaży uprzednio nabytych zwierząt lub roślin, po upływie ściśle określonego okresu ich przetrzymywania.⁴⁰ Zakresem omawianego tu pojęcia objęta jest niewątpliwie sprzedaż wytworzonych, ale nieprzetworzonych produktów rolnych. Z prowadzeniem gospodarstwa rolnego należy też powiązać wynajmowanie przez rolników pokoi i miejsc na ustawienie namiotów, sprzedaż posiłków domowych i świadczenie w gospodarstwach rolnych innych usług związanych z pobytem turystów. Jak widać, pojęcie działalności rolniczej jest w prawie polskim ujmowane znacznie wężiej, niż w prawie włoskim.

Uzasadnione zatem byłoby wprowadzenie do naszego ustawodawstwa ogólnego, nowoczesnego pojęcia działalności rolniczej. Pojęcie to powinno obejmować zarówno działalność rolniczą z natury, a także działalność z nimi powiązaną. Takie szersze ujęcie wzmocni status podmiotów prowadzących działalność rolniczą, w tym głównie rolników. Pozwoli ono bowiem poddać reżimowi „rolnemu” także działalność o innym charakterze, ale powiązaną z działalnością rolniczą z natury.

38 Bliżej zob. R. Budzinowski: *Koncepcja gospodarstwa rolnego w prawie rolnym*, Poznań 1992, s. 104 i n.

39 Zob. np. pojęcie działalności rolniczej w ustawie z 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (art. 2 ust. 2), Dz.U. z 2000 r., nr 14, poz. 176 z późn. zm oraz w ustawie z 8 stycznia 1993 r. o podatku od towarów i usług oraz o podatku akcyzowym (art. 4 pkt 12), Dz.U. nr 11, poz. 50 z późn. zm. Zob. także pojęcie działu specjalnego produkcji rolnej zdefiniowane w pierwszej z wymienionych ustaw.

40 To jest np. miesiąca – w przypadku roślin czy 16 dni – w przypadku wysoko intensywnego tuczu specjalizowanego gęsi i kaczek. Zob. art. 2 ust. 2 ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych.